

Lucija Stepančič

Štanka Hrastelj, Milan Kleč, Marko Sosič, Dušan Šarotar: *Miti naši vsakdanji.*

Ljubljana: Študentska založba (zbirka *Žepna Beletrina*), 2013.

Kaj si lahko obetamo od povabila štirim priznanim slovenskim pisateljem, da se preizkusijo v zasledovanju (morebitne) mitološke podstati našega vsakdanjika? Za začetek vsaj to, da se bo vsak posamezen prispevek v kar največji meri razlikoval od preostalih treh: povabljeni avtorji so svetovnonazorsko in značajske precej raznoliki, poleg dveh skrajnih (Štanka Hrastelj in Dušan Šarotar) imamo še dve vmesni gledišči (Milan Kleč in Marko Sosič), ki pa sta seveda vmesni vsako po svoje – čeprav bi podobno raznolikost verjetno pokazala izbira katere koli (tudi najbolj naključno izbrane) četverice na sodobni literarni sceni. Drobna knjižica tako ne ponuja le vpogleda v štiri avtorske svetove, ampak tudi v razlike med njimi, ki hkrati opozarjajo, da je naše razmerje do globin oziroma višin, ki presegajo tako imenovano resničnost, nujno subjektivno obarvano. Programsko zastavljeni projekt proze štirih temelji na slovanski mitologiji: prek nje naj bi se seveda odzrcalil odnos do mitologije in mitološkega nasploh, če že ne tudi do presežnega in tragičnega, ki iz nedosegljivih globin vplivata (ali ne) na naše svobodno in samoumevno bivanje, ki pa je morda takšno le na videz.

Najtršo linijo si je izbrala edina ženska med povabljenimi: zgodba Stanke Hrastelj se provokativno oklepa kot halo pica ravnega sveta, ki ga zapolnjuje dosledno enoumna vsakdanjost. Zanikanje bralcu dobesedno skoči v glavo že iz samega naslova, ki se izzivalno glasi: *O Lepi Vidi, ki zapusti moža in dete, a se tega ne kesa*. Na tem mestu se motiv Lepe Vide preobraža v sodoben urban mit o ženski samoodločbi (koliko je lažen, naj presodi vsak sam). Svet, ki ga prikazuje, je odvisen le od odločitev posameznikov (oziroma posameznic), nanj nima vpliva nobena višja sila, namesto boginj ali vsaj sojenic niti usode pletejo uradnice v komisijah za splave, pa še te so bojda okusno oblečene in prijateljsko razpoložene,

čisto nasprotje gorgonam, ki bi jih bilo pričakovati na njihovih službenih mestih. Vendar je zgodba na ta način tragična le za nerojenega otroka pripovedovalke; bralec nekako ni deležen odmerka katarzičnosti, ne glede na to, koliko podvomi o že kar sumljivem trdoglavem zanikanju kakršnega koli obžalovanja. Je avtorici namen, da izniči presežno, ali vsaj fatalno, še preveč uspel? Spričo gostobesednosti ne pride do besede niti vsemogočna, po mnenju prednikov neodvrtljiva usoda, kar je pravzaprav škoda, saj bi se lahko vmešala s kakšnim manj predvidljivim zapletom in s tem presegla domet povprečnega ega.

Nadaljevanje knjige se bere kot svojevrstno stopnjevanje v odnosu do mitološkega: čeprav se svojega utečenega bivanja drži z enako vnemo, je Milan Kleč v zgodbi *Krakov* vsaj odškrnil vrata v drugačne svetove. Vsakdanjik pivskega bratca mu sicer prinaša popolno zadovoljstvo, ne glede na to, da zaznava zagatno vzdušje in pospešeno poslabševanje razmer ter je pravo življenje že za njim. Z vedrino, ki vzbuja vtis, da že vse od legendarnih šestdesetih let ni zbledela, sprejema vse bolj nedvoumna znamenja, da ga je čas povozil: njegovo vsakodnevno kroženje od šanka do šanka ima značaj pravcatega obredja. Tako je lahko njegova nesojena muza, ki naj pripravi tla za zaplet, lahko samo natararica, v danih razmerah pa je to celo natararica, ki piše doktorat. On z bogato preteklostjo in ona brez prihodnosti, se pravi ravno obratno od kombinacije, ki v našem svetu velja za zavidljivo – že v osnovi zahojeno situacijo lahko reši le čudež. A ta se zgodi. Ljubek, trapast, a odrešujoč. Nedoumljivo na izviren način ostaja nerazložljivo spričo nedolžne veselosti pripovedovalca. Ki se sicer zaveda, da s svojimi pijanskimi možgani skrivnostnemu dogodku ni kos, tako da le hvaležno in brez patosa sprejme zadnje darilo usode, čeprav to sumljivo spominja na zadnji seks v življenju.

Marko Sosič si za izhodišče svoje zgodbe *Prezir* jemlje klasično novičko iz Slovenskih novic (*Brezposelni depresivec ubil soprogo*), a jo s pomočjo rilkejske mehke preobrazi v hrepenenjsko tragičnost skrivnostne *Bele dame*. Ne le da zakonski par iz bedne vsakdanjosti, ki jo tolče že kar nekaj časa, z največjo možno nežnostjo zdrsne v neverjetno empatičnost nebesedne komunikacije, domala tako, kot bi se preoblekel v svileno obleko: tudi sam padec čez Devinske pečine se – ob vseh prvinah naklepne umora in nasilne smrti – spreobrne v sublimno doživetje, vzvišeno nad banalnostmi policijske preiskave. Avtor pa si je privoščil še posebej nežno, čisto drobceno ironijo: resnico poznata le otroka, ki jima nihče ne verjame.

Vsi trije avtorji izhajajo iz prepoznavne resničnosti, še kako očitna je tudi prisotnost aktualij, med katerimi – tako kot v dnevnem tisku – prevladuje brezposelnost. Krovni naslov *Miti naši vsakdanji* se zdi pri vseh

treh, še posebej pri prvih dveh, prebran, upoštevan in realiziran na prav poseben način: kot da bi besedo *miti*, s katerimi se začenja, prebrali bolj mimogrede, se pa zato na koncu tem bolj udobno ugnezdili v besedi *vsakdanji*. Sicer pa Marko Sosič, ki na površini učinkuje najbolj poetično, izhaja iz najtrše resničnosti: norosti, ki se loteva na stranski tir odstavljene srednjeletnika, ne mehča niti iluzija svobode kot pri Stanki Hrastelj niti velikodušna samozadovoljnost kot pri Milanu Kleču. Zmehča jo šele avtor sam, in še to naknadno, v osnovi pa je tu na delu najbolj bedna zavrženost, čeprav izravnana z že kar nadčloveško milostjo.

Prav nasprotno od avtorjev, ki jo iz skupne vsakdanjosti počasi, bolj ali manj vztrajno in zagreto, režejo proti mitu, je pri Dušanu Šarotarju resničnost tista, proti kateri se prebija. Tako v zgodbi *Med visoke oblake, ki bodo peli* kot sicer. Kar najbolj naravno je namreč zasidran v poetični presežnosti, ki ji tudi govorica mitov ni tuja. Iz vtisov, pri katerih se zunanja pokrajina komajda – ali pa se sploh ne – razloči od notranje, se čisto počasi sestavlja zgodba, in še ta ima več opraviti z notranjim kot z zunanjim dogajanjem. Razpoložensko ubranost skrivnostne, od sveta poslavljajoče se gospe, in začuda enako sanjavega advokatovega pripravnika, sicer prekine prizor iz akcijskega filma: a še ta je, z bežečo osumljenko in požarom vred, kmalu bolj podoben sanjski epizodi kot prijemu iz cenenih žanrov – še najmanj pa ima zveze z resničnostjo, ki kljub vsemu včasih vendarle preseneti. Kot kontrast enako fantomski poplavi učinkuje precej prepričljivo, simboli in arhetipi, ki v temelju oblikujejo Šarotarjevo ustvarjalno poetiko, pa so na delu tudi tokrat. Redni bralci domorodne literature ne bodo prav nič presenečeni, da avtorja bolj kot gospodarski kazalci in črna kronika zanima poplava iz leta 1925 (tudi preteklost je resničnost!) in da pritiski, ki jih vsem ostalim prav očitno vsiljuje nerazveseljiva budnost, pri njem zbledijo – kar zna biti še kako osvežujoče, sanjava razvlečenost pa v tem primeru branje slej ko prej otežuje, čeprav “sivo zelena senca dišečih lip”, “srebrn zrak” in iskanje svoje zvezde sami po sebi premorejo čar, ki ne mine kar tako.

Razporeditev avtorjev, ki kažejo tako intrigantno pravilno stopnjevanje, je verjetno več kot naključna, vsekakor pa zanimiva. Zato gre tem bolj obžalovati, da pisatelji na splošno niso presegli samih sebe (v najboljšem primeru so vsaj (ob)držali že doseženi nivo), tako da je njihova priložnost v okviru letošnje fabule na žalost izzvenela precej neizrazito. Celo znotraj tako odlične zbirke, kot je Žepna Beletrina.